

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ ВА АВТОМАТЛАШТИРИЛГАН ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Тахиржон Баходирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111
---	-----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	157

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли
Тошкент давлат юридик университети
Жиноят-процессуал ҳуқуқи кафедраси ўқитувчиси
E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): МАХМУДОВ С.А. Ярашганлик муносабати билан жиноят ишени тугатиш: назарий ва амалий масалалар // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023) Б. 111-118.

 6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-17>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада суд-ҳуқуқ ислохотларини амалга ошириш жараёнида жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги нормалари асосида ярашганлик муносабати жиноят ишени тугатиш тушунчаси, унинг ўзига хос жиҳатлари моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари орқали таҳлил этилди. Мақолада ярашувга асосан жиноят ишени тугатиш бўйича олимлар томонидан илгари сурилган илмий-назарий қарашлар орқали ушбу институтнинг қўлланиш доираси ўрганилди. Олимларнинг қарашлари ва илгари сурган ғояларидан келиб чиққан ҳолда, ярашувга асосан шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилиш орқали жиноят ишени тугатиш масаласи илмий, назарий, амалий ва қонунчилик нормалари асосида таҳлил этилди. Мазкур мақолада олимларнинг жиноят ишени тугатиш бўйича илгари сурган фикрларини қиёсий таҳлил қилиш орқали ярашилганлик муносабати билан жиноят ишени тугатишнинг процессуал тартиби таҳлил этилди. Таҳлил натижалари юзасидан, жиноят ишени ярашганлик муносабати билан тугатиш бўйича илмий-назарий хулосалар ҳамда қонунчилик ҳужжатларини такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилди.

Калит сўзлар: ярашув, жиноят ишени тугатиш, реабилитация, айблилик, жавобгарлик, етказилган зарар, айбини тан олиш, жабрланувчи, жабрланувчининг шикоят.

МАХМУДОВ Суннатжон

Преподаватель кафедры Уголовно-процессуального
права Ташкентского государственного юридического университета
E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

ПРЕКРАЩЕНИЕ УГОЛОВНОГО ДЕЛА В СВЯЗИ С ПРИМИРЕНИЕМ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

АННОТАЦИЯ

В данной статье были проанализированы отношения примирения понятие прекращения уголовного дела, его специфика через нормы материального и процессуального права

на основе норм уголовного и уголовно-процессуального права в ходе проведения судебно-правовой реформы. В статье исследуется сфера применения этого института посредством научно-теоретических взглядов, выдвинутых учеными на прекращение уголовного дела в соответствии с примирением. Исходя из взглядов и представлений ученых, вопрос о прекращении уголовного дела путем освобождения лица от уголовной ответственности на основе примирения анализировался на основе научных, теоретических, практических и законодательных норм. В данной статье проанализирован процессуальный порядок прекращения уголовного дела в связи с примирением путем сравнительного анализа высказываний ученых о прекращении уголовного дела. По результатам анализа разработаны научно-теоретические выводы о прекращении уголовного дела в связи с примирением, а также предложения и рекомендации, направленные на совершенствование законодательных актов.

Ключевые слова: примирение, прекращение уголовного дела, реабилитация, вина, ответственность, причиненный вред, признание вины, потерпевший, жалоба потерпевшего.

MAXMUDOV Sunnatjon

Lecturer at Tashkent State University of Law

E-mail: s.maxmudov@tsul.uz

TERMINATION OF A CRIMINAL CASE IN CONNECTION WITH RECONCILIATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES

ANNOTATION

This article analyzed the relationship of reconciliation, the concept of termination of a criminal case, its specificity through the norms of substantive and procedural law on the basis of the norms of criminal and criminal procedural law in the course of the judicial reform. The article explores the scope of this institution through the scientific and theoretical views put forward by scientists on the termination of a criminal case in accordance with reconciliation. Based on the views and ideas of scientists, the issue of terminating a criminal case by releasing a person from criminal liability on the basis of reconciliation was analyzed on the basis of scientific, theoretical, practical and legislative norms. This article analyzes the procedural procedure for terminating a criminal case in connection with reconciliation by means of a comparative analysis of scientists' statements about the termination of a criminal case. Based on the results of the analysis, scientific and theoretical conclusions were developed on the termination of a criminal case in connection with reconciliation, as well as proposals and recommendations aimed at improving legislative acts.

Keywords: reconciliation, termination of the criminal case, rehabilitation, guilt, a responsibility, harm done, guilty plea, victim, victim's complaint.

Барчамизга маълумки, бугунги кунда суд-ҳуқуқ ислохотларини изчил амалга ошириш жараёнида жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини адолат ва инсонпарварлик принципи асосида либераллаштириш ҳамда такомиллаштириш устувор вазифалардан бири ҳисобланади. Мазкур вазифани амалиётга жорий этиш ҳамда жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини либераллаштириш ва такомиллаштиришнинг янги устувор йўналишларини ишлаб чиқиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 майдаги ПҚ-3723-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш Концепцияси [1] қабул қилинди.

Ушбу Концепцияда жиноят процессида шахснинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатини такомиллаштириш мақсадида айрим институтларни, шу жумладан ишни судга қадар юритиш (терговга қадар текширув ва жиноят ишини тергов қилиш) ва суд босқичларида ишларни кўриб чиқишда ярашув институтини қўллаш доирасини кенгайтириш муҳим йўналишлардан бири сифатида белгиланган.

Зеро, жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигининг самарали тизимини яратиш давлатнинг қонунийликни таъминлаш, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, тинчлик ва хавфсизликни ишончли ҳимоя қилиш бўйича устувор вазифаларидан бири ҳисобланади.

Шунга кўра, жиноят процессида “ярашилганлиги муносабати билан шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилган ҳолда, жиноят ишини тугатиш” масаласини тадқиқ этиш ҳамда унинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда мазкур институтни такомиллаштиришнинг янгича методологик асосларини яратиш муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасининг “Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, жиноят-процессуал кодекслари ҳамда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида” 2001 йил 29 августдаги 254–II-сон Қонунига [2] асосан ярашув институти шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилишнинг алоҳида асоси сифатида амалдаги қонунчилигимизга киритилди.

Шуни алоҳида қайд этиш керакки, Ўзбекистон Республикасининг Биринчи Президенти Ислон Каримов 2005 йилнинг 28 январиди Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлис Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузасида: “амалиётга ярашув институтининг жорий этилиши қонунийликни янада мустаҳкамлашда ижобий омил бўлади” [3, Б.46] деб, таъкидлагани ҳам бежиз эмасдир.

Ярашув институтининг жорий этилиши натижасида аксарият фуқаролар “қамалган” деган тамгадан халос бўлиши билан бир қаторда, шахснинг манфаатлари ишончли ва самарали ҳимоя қилиниши таъминланди.

Д.Қаххоров тўғри таъкидлаганидек, бугунги кунда суд-ҳуқуқ соҳасини либераллаштириш ва демократлаштириш борасида амалга оширилаётган ишлар, айниқса, жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши ҳамда ярашув институтининг жорий этилиши халқимизнинг одиллик, инсонпарварлик ҳамда кечиримлилик хусусиятини тўла намоён қилди [4, Б.75].

Мазкур институт амалиётга киритилганда Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 26 та моддасида кўрсатилган 32 та жиноят таркиблари бўйича ушбу институтни қўллаш имконияти яратилган эди. Ярашув институти жорий этилганидан буён қонунчилик ҳужжатларига киритилган тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар орқали мазкур институт такомиллаштириб келинмоқда. Бунинг натижасида ярашув институтининг таъсир доираси янада кенгайиб, уни қўллаш тартиби соддалаштирилди. Бугунги кунга келиб, ярашув институтининг таъсир доирасига тушадиган **жиноий қилмишлар сони 46 тага** етганлиги ҳам фикримизга яққол далил бўла олади.

Ярашув институти ва уни қўллаш масаласи моддий ва процессуал ҳуқуқ нормалари билан чамбарчас боғлиқ. Чунки процессуал ҳуқуқ моддий ҳуқуқни амалга ошириш шакллари ва тартибини, уни ҳимоя қилиш шартларини мустаҳкамловчи нормаларни ифодалайди [5, Б.47]. Бунда, процессуал ҳуқуқ ярашув институтини қўллаш тартибини (процессининг қайси босқичида қўлланиши, ким томонидан амалга оширилиши, ярашув бўйича ариза бериш ҳуқуқи ва уни амалга ошириш тартиби, иш бўйича якуний қарор қабул қилиш шартларини) белгилаб беради.

Ярашилганлиги муносабати билан шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилиш шахсни реабилитация қилмайдиган (шахсни оқламайдиган) асосга кўра жиноят ишини тугатиш деб номланади. Бундай вазиятда маълум ҳолатларга мувофиқ шахсни жиноий жавобгарликка тортишнинг ҳуқуқий асослари мавжуд бўлмайди: жиноий жавобгарликка тортиш муддатининг ўтиб кетиши, айбдор ўз қилмишига амалда пушаймон бўлиши, айбдорнинг касаллиги, қилмиш ёки шахс ижтимоий хавфлилигини йўқотиши, **ярашув** ва бошқалар [6].

Жиноят-процессуал кодексининг 84-моддасида айблилик масаласини ҳал қилмасдан туриб (реабилитация қилинмайдиган асослар бўйича) жиноят ишини тугатишнинг **13 та асоси** назарда тутилган [7] бўлиб, мазкур асослардан бири ярашувга асосан жиноят ишини тугатиш ҳисобланади.

Бугунги кунда, суд-тергов амалиётида жиноят ишини ярашувга асосан тугатиш орқали шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилиш юзасидан турли хил фикрлар илгари сурилади.

Жиноий жавобгарликдан озод қилиш асоси сифатида ярашув айбдор шахс ва жабрланувчининг ўзаро келишувидир. Ярашув томонларнинг эркин хоҳиш-истаклари ва мажбурловсиз амалга оширилади. Бу жабрланувчи айбдор шахсни кечиритишини ва шахсни содир этган қилмиши учун жиноий жавобгарликка тортилишини истамасликда намоён бўлади. Бунда, айбдордан ўз айбини тан олиб, етказилган зарарни қоплаш талаб қилинади [6].

Д. Базарова ва Б. Шамсутдиновлар таъкидлаганидек, қонунчиликдаги нормалар гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчини томонларнинг ярашганлиги муносабати билан

жиноий жавобгарликдан озод қилишга имкон беради. Ярашув ҳақидаги ишлар судга юборилади ва уни расмийлаштирилиши учун бир нечта шартлар мавжуд бўлади [8, Б.61].

Е.В.Смахтин ҳам жиноят ишини ярашувга асосан тугатишда қуйидаги шартларни бажариш лозим деб ҳисоблайди:

– жабрланувчининг жиноят ишини тугатиш тўғрисида гумон қилинувчи (айбланувчи) билан ярашганлиги тўғрисидаги ҳамда гумон қилинувчининг (айбланувчининг) жабрланувчи билан ярашганлиги ва жиноят ишини тугатишга қарши эмаслиги тўғрисидаги аризасининг мавжудлиги;

– терговчи томонидан жабрланувчи томонидан берилган ярашув бўйича аризанинг ихтиёрийлигини текшириш (масалан, сўроқ қилиш йўли билан ёки жабрланувчи ва гумон қилинувчининг (айбланувчининг) шахсини, уларнинг ўзаро муносабатларининг характерини ўрганиш орқали);

– етказилган зарарнинг қопланганлик фактининг мавжудлиги тегишли ҳужжатлар (квитанция, тилхат) билан тасдиқланади [9, Б.205-205].

Е.В.Смахтиннинг ушбу фикрлари билан келишган ҳолда шуни айтиш мумкинки, жиноят натижасида жабрланувчига етказилган зарарни қоплаш ҳамда унинг ихтиёрий амалга оширилиши ярашувнинг асосий моҳиятини ташкил этади ҳамда ярашув бўйича юқоридаги шартлар бажарилиши лозим.

Амалдаги қонунчиликда ҳам ярашув институтини қўллашга оид бир нечта шартлар назарда тутилган. Қуйида мазкур шартларга тўхталиб ўтамиз.

Биринчидан, ярашув доирасига тушадиган жиноий қилмишлар доираси чекланган. Бунда, фақатгина Жиноят кодексининг 66¹-моддасида назарда тутилган жиноий қилмишлар бўйича ярашувга асосан жиноят ишини тугатишга йўл қўйилади. Мазкур моддада белгиланмаган жиноятлар бўйича (ҳозирда кунда 46 та таркибли жиноятлар мавжуд) шахсни жиноий жавобгарликдан озод қилиш орқали, жиноят ишини тугатишга йўл қўйилмайди.

Иккинчидан, жиноят содир этган шахс ўз айбига иқрор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ҳамда етказилган зарарни бартараф этган тақдирда жиноий жавобгарликдан озод этилиши мумкин. Гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчи жиноят содир этганлигини тан олиши ва бундай тан олиш ихтиёрий бўлиши керак. Жиноят-процессуал кодекси 585-моддасининг еттинчи қисмига асосан агар суд жиноят содир этганлигини тан олиш ихтиёрий эмас, балки босим остида олинганлигини аниқласа, у ҳолда ярашув рад этилади.

Ярашув ўзининг мазмуни бўйича амалда пушаймон бўлиш билан ўхшаш бўлиб, у билан бир хил белгиларга эга. Амалда пушаймон бўлишдан фарқли ўлароқ, ярашувда етказилган зарарни қоплаш ёки етказилган зарар жабрланувчи томонидан воз кечилишини талаб қилади.

Амалда пушаймон бўлишда бу роль суриштирув ёки дастлабки тергов органлари ва судга тегишли. Формал нуқтаи назардан амалда пушаймон бўлишнинг шартлари аниқ кўрсатилган ва уларнинг ҳатто биттасининг йўқлиги ушбу асосни қўллашга йўл қўймайди. Етказилган зарарни қоплаш инсон ҳаёти ва соғлиғига тажовуз пайтида саломатликка етказилган мулкий зарар ўрнини тўлдиришдан, шунингдек маънавий зарарни қоплашдан иборат бўлади [6].

Учинчидан, ярашув тўғрисидаги иш юритиш масаласини қўзғатиш ҳуқуқига қонунда белгиланган тартибда жабрланувчи, фуқаровий даъвогар ва унинг қонуний вакили эгадир. Бунда, жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) ёки унинг қонуний вакилидан бошқа шахслар, жумладан, жиноят содир этган шахснинг ярашув тўғрисидаги аризасига асосан жиноят ишини тугатишга йўл қўйилмайди.

Ярашув бўйича иш қўзғатиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар ҳақида турли хил фикрлар билдириб келинмоқда. Бунда, қонуний вакил ҳам ярашув субъекти бўлиши мумкинми деган масала мавжуд. Айрим муаллифлар ўз илмий ишларида қонуний вакилнинг ҳам ярашув бўйича жиноят ишини тугатиш субъекти эканлигини қайд этишган [10], [11].

Биз ҳам Жиноят-процессуал кодексининг 582-моддаси мазмунидан келиб чиқиб, юқоридаги олимларнинг фикрлари билан келишган ҳолда, қонуний вакилнинг ярашувга асосан жиноят ишини тугатиш субъекти бўлиши мумкинлиги ҳақидаги қарашларни қўллаб-қувватлаймиз.

Тўртинчидан, ярашув тўғрисида ариза бериш ёки аризадан воз кечиш муайян муддат билан чегаралаб қўйилган. Ариза иш ваколатли органлар (мансабдор шахслар) томонидан кўриб чиқилиши вақтида, яъни суриштирув ва дастлабки терговнинг, суд муҳокамасининг исталган босқичида, аммо суд маслаҳатхонага киришидан олдин берилиши мумкин. Жиноят

ишини юқори инстанция судида (апелляция ёки кассация) кўриб чиқиш босқичида ярашув тўғрисида ариза бериш мумкин эмас.

Шуни ҳам алоҳида қайд этиш керакки, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2020 йил 10 августдаги ПФ–6041-сон Фармонида шахсга эълон қилинган айблов, **жиноят иши суднинг қайси инстанциясида** кўрилаётганлигидан қатъи назар, **ярашув институтини қўллаш тартибини** жорий қилиш назарда тутилган. Демак, мазкур Фармонга асосан ярашув бўйича ариза беришда процесс босқичига ҳамда муддатларга оид ўрнатилган чекловни олиб ташлаш режалаштирилган.

Бешинчидан, жиноят иши бўйича барча жабрланувчилар билан ярашувга эришиш талаб этилади. Бунда, ярашув факти жабрланувчиларнинг ҳар биридан ярашганлик тўғрисида ёзма равишда ариза олинishi билан тасдиқланади. Айрим ҳолатларда ишда бир нечта (икки ёки ундан ортиқ) жабрланувчилар бўлиши мумкин. Бундай ҳолатларда ҳам ярашувга йўл қўйилади. Фақат барча жабрланувчилар билан ярашувга эришиш талаб этилади. Жабрланувчиларнинг ҳатто бирортасидан тегишли ариза олинмаган ҳолларда ҳам ярашув тўғрисида иш юритиш мумкин эмас. Бундай ҳолатларда иш юритиш умумий асосларда олиб борилади.

Бир гуруҳ шахслар томонидан содир этилган жиноятлар бўйича қисман ярашишга ҳам йўл қўйилади. Яъни жабрланувчи бир гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчи билан мурасага келиши ва бир вақтнинг ўзида бошқа бир шахсни жазолашни талаб қилиши мумкин. Бунда, ярашувга эришган гумон қилинувчига, айбланувчига ёки судланувчига нисбатан иш алоҳида юритувга ажратилади, жиноят ишининг қолган қисми бўйича иш юритиш умумий тартибда олиб борилади (ЖПК 584-моддасининг 4-қисми).

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленумининг 2002 йил 25 ноябрдаги “Ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича суд амалиёти ҳақида”ги 27-сон қарорининг 2-банди тўртинчи хатбошисига мувофиқ агар жиноят ишида жабрланувчидан ташқари алоҳида фуқаровий даъвогар ҳам иштирок этаётган бўлса, бундай ҳолатда у билан ҳам ярашиш керак бўлади. Яъни ишда бир вақтнинг ўзида ҳам жабрланувчи, ҳам фуқаровий даъвогар иштирок этган ҳолларда ҳам, иккаласи билан ҳам ярашиш талаб этилади.

Олтинчидан, ярашув тўғрисидаги ариза ҳар доим ёзма шаклда тақдим этилади. Унда жиноят натижасида етказилган зарар бартараф этилганлиги (жабрланувчининг зарардан воз кечганлиги) ва ярашганлик муносабати билан жиноят ишини тугатиш ҳақидаги илтимос кўрсатилган бўлиши лозим.

Еттинчидан, ярашув тўғрисидаги ишлар бўйича ваколатли органлар ярашув суд томонидан тасдиқлангандан кейин келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатларни жабрланувчи (фуқаровий даъвогар)га тушунтириши шарт. Яъни, агар иш бўйича ярашув амалга оширилган тақдирда кейинчалик иш юритишни қайта тиклаш ҳақида илтимоснома бериш мумкин эмас.

Саккизинчидан, ярашув вақтида гумон қилинувчи, айбланувчи ёки судланувчида илгари оғир ёки ўта оғир жинояти учун судланганлик ҳолати бўлмаслиги талаб этилади. Мазкур шарт ярашувни қўллаган ҳолда, жиноят ишини тугатишни қўллашни қайсидир маънода чеклайди. Бироқ, ушбу қоида жазо мақсади билан боғлиқ бўлиб, шахс содир этган қилмиши учун хулоса чиқариши лозимлигини ўзида ифода этади.

Қачонлардир содир этилган жиноят учун олиб ташланган ёки муддати ўтиб бўлган судланганлик юридик аҳамиятга эга бўлган жабрланувчи билан ярашув институтини қўллаган ҳолда, ишни тугатишга тўсиқ бўлмайди.

Таъкидлаш жоизки, ярашувни амалга оширишда белгиланган мазкур шарт, қайсидир маънода ярашувни амалга оширишни чекламоқда. Шунга асосан, юқоридаги нормадаги чекловни олиб ташлашга қаратилган айрим ислохотларни амалга ошириш лозим. Бунда, қўйилган айбнинг оғирлиги, айбдорнинг шахси, ёши, соғлиғи, оилавий аҳволи ва бошқа ҳолатларни ҳам ҳисобга олиб, айрим тоифадаги шахсларга (вояга етмаганлар, биринчи ва иккинчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахслар, аёллар, олтмиш ёшдан ошган эркаклар) нисбатан юқоридаги қоидали қўллашни чеклаш лозим.

Д.Ю.Пайзиев [12] ва Қ.Р.Абдурасулова, [13, Б.75] каби мутахассислар ўз илмий ишларида ярашув институтини қўллашнинг айрим масалаларини таҳлил қилиб, ушбу олимлар ярашув фақат биринчи марта жиноят содир этган шахсларга нисбатан қўлланилиши мумкин эканлигини қайд этишган.

Бироқ, мазкур олимларнинг фикрлари билан тўлиқ келишиб бўлмайди. Чунки амалдаги

қонунчиликда белгиланган ярашув институтини қўллашга оид нормаларда шахс биринчи марта жиноят содир этган тақдирда ярашув қўлланишига оид қоида назарда тутилмаган. Шунинг ҳам қайд этиш керакки, ярашувнинг фақат биринчи марта жиноят содир этган шахсларга нисбатан қўлланишига оид талаб, 2004 йилгача амалда бўлган. Ярашув доирасини янада кенгайтириш ҳамда жиноят ишларини соддалаштирилган тартибда юритиш мақсадида ушбу талаб чиқариб ташланган.

Жиноят ишини ярашувга асосан тугатишнинг процессуал тартибига тўхталадиган бўлсак, Жиноят-процессуал кодексидаги тартибга мувофиқ ярашувни қўллаш 4 босқични: жабрланувчи (фуқаровий даъвогар) томонидан ариза беришни, суриштирувчи ва терговчи томонидан қарор қабул қилишни, прокурор розилигини олишни ҳамда суд муҳокамасини қамраб олади.

Бугунги кунда ярашув тўғрисидаги ишларни ҳал этиш ва кўриб чиқишда икки хил тенденция илгари сурилмоқда.

1) жиноят ишини суриштирув ёки дастлабки тергов босқичида тугатиш. Бунда, жиноят иши судга юборилмасдан **прокурорнинг розилиги** асосида суриштирувчи ёки терговчининг жиноят ишини тугатиш тўғрисидаги қарори билан тугатилади;

2) суд муҳокамаси босқичида. Бунда **ярашув тўғрисидаги ариза суд** томонидан кўриб чиқилади ҳамда агарда ариза суд томонидан қаноатлантирилган тақдирда, **жиноят иши суд томонидан айблилик тўғрисидаги масала ҳал қилинмасдан** (амалда ҳам шу тартибда амалга оширилмоқда) тугатилади.

Бироқ, фикримизча, ярашувни қўллашда ишнинг судга юборилмасдан прокурор розилиги асосида тугатилиши бир қатор муаммоли ҳолатларни келтириб чиқаради. Жумладан:

Биринчидан, жиноят натижасида жабрланувчи ёки бошқа шахсларга **етказилган зарарни бартараф этиш чоралари ва уни ундириш масаласи** етарли даражада таъминланмайди. Оқибатда эса, ярашувга қўйилган асосий талаблардан бири, яъни жиноят натижасида **етказилган зарарни қоплаш мажбурияти бажарилмасдан** қолади.

Шунингдек, ушбу тартиб жиноят содир этилиши натижасида етказилган зарар тўлиқ равишда қопланмаган ҳолларда ҳам, моддий манфаатдорлик натижасида суриштирувчи ёки терговчининг **таъсири остида жабрланувчидан** (фуқаровий даъвогардан) **мажбурий тарзда ариза ёздириб** олиш каби салбий ҳолатларни келтириб чиқаради.

Иккинчидан, суриштирув ёки дастлабки тергов босқичида **прокурор розилиги асосида тугатилган** ярашув тўғрисидаги ишларда шикоят қилиш тартиби, **бир орган томонидан бир ишни қайта кўриб чиқишга сабаб бўлади**. Бу эса, ишни кўриб чиқишнинг холислигига таъсир қилиши билан бир қаторда, қўшимча процессуал ҳаракатларни амалга оширишга, ортиқча вақт ҳамда ресурсларни сарфлашга олиб келади.

Шу билан бирга, ушбу тартиб **ярашув институтининг мазмун-моҳиятига зид** ҳисобланади. Чунки ярашувни қўллаш шартларидан бири кейинчалик келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатларнинг (иш тугатилганда мазкур иш бўйича шикоят қилиш ҳуқуқининг, яъни иш юритишни қайта тиклаш тўғрисида илтимоснома бериш ҳуқуқини йўқотилиши) бекор бўлишидир.

Учинчидан, прокурор розилиги асосида ярашув асосида жиноят ишини тугатишда жиноят ишининг суд томонидан кўриб чиқилмаслиги (назорат қилинмаслиги) **суд орқали ҳимояланиш ва одил судловни амалга ошириш принципларига** зид ҳисобланади.

Статистик маълумотларга юзланадиган бўлсак, 2021 йилда биринчи инстанция судларида жами **47 657 та** иш кўрилган бўлиб, шундан **12 898 таси (27 %)** ярашув асосида кўрилган ишларни ташкил қилади.

Бунда, ярашувга оид ишлар жами **жиноятларнинг 27%** ташкил этганлик ҳолати ҳам суд орқали ҳимояланиш ҳуқуқи принципининг амалда таъминланганлигини кўрсатмоқда.

Шунингдек, ярашувда ишларнинг соддалаштирилган тартибда кўриб чиқилиши, муддатларнинг қисқа эканлиги, тарафлар ўртасида муайян даъво талабининг (етказилган зиённи бартараф этишнинг шартлиги) мавжуд бўлмаслиги ишни қисқа муддатда кўриб чиқиш имконини беради.

Қонунчилик бўйича ярашувни қўллаш масалаларини кўриб чиқишнинг умумий муддати **20 кунни** (суриштирувчи ва терговчи – **7 кун**, прокурор – **3 кун**, суд – **10 кун**) ташкил қилади.

Тўртинчидан, ярашувга оид ишларни кўриб чиқишга масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахсларда **ишни кўриб чиқишдан моддий манфаатдорлик**, ишни кўриб чиқадиган ҳамда уни кўриб чиқиш натижасида берилган шикоятнинг бир орган (бунда жиноят

иши ярашувга асосан прокурор розилиги билан тугатилганда, ярашув бўйича тугатилган иш юзасидан берилган шикоят ҳам прокурор томонидан кўриб чиқилади) томонидан кўриб чиқилиши манфаатлар тўқнашувига сабаб бўлиб, турли хил **коррупциявий ҳолатларни келтириб чиқаради.**

Юқоридаги ҳолатлар ишни кўриб чиқиш натижасида қонуний, асосли ва адолатли қарор қабул қилишга салбий таъсир кўрсатиб, жабрланувчи (фуқаровий даъвогар)нинг ҳуқуқлари таъминланмаслигига ҳамда турли коррупциявий омилларнинг ортишига сабаб бўлади. Чунки бугунги кунда жиноятларнинг аксарият қисми ярашувга асосан кўриб чиқилмоқда.

Фикримизни статистик маълумотлар орқали асослайдиган бўлсак, 2022 йилнинг дастлабки 9 оyi давомида биринчи инстанция судларида **жами 43 787 та** жиноят иши кўриб чиқилган бўлиб, шундан **10 427 таси (23,8 %)** ярашув асосида кўрилган ишларни ташкил қилади.

Тарафларнинг ярашганлиги муносабати билан жиноят иши тугатишнинг асосий сабабларидан бири жабрланувчи (фуқаровий даъвогар)нинг гумон қилинувчи (айбланувчи, судланувчи)га нисбатан **жиноий таъқибни олиб борилишидан манфаатдор эмаслигида** намоён бўлади.

Таҳлил натижалари юзасидан, ярашув институтини қўллаган ҳолда жиноят ишини тугатиш юзасидан қуйидагилар таклиф этилади:

биринчидан, жиноят ишларида ярашув институти доирасини янада кенгайтириш мақсадида қуйидаги тартибларни жорий этиш мақсадга мувофиқ:

1) оғир ёки ўта оғир жиноятларни содир этганлик учун судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки судланганлиги олиб ташланмаган шахсларнинг ярашганлик муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод этилмаслигига оид қондан кўйилган айбнинг оғирлиги, айбдорнинг шахси, ёши, соғлиги, оилавий аҳволи ва бошқа ҳолатларни ҳам ҳисобга олиб, айрим тоифадаги шахсларга (вояга етмаганлар, биринчи ва иккинчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахслар, аёллар, олтмиш ёшдан ошган эркаклар) нисбатан қўлланилмаслигига оид қондан бекор қилиш;

2) жиноят иши суднинг қайси инстанциясида кўрилаётганлигидан қатъи назар, ярашув институтини юқори инстанция (апелляция ёки кассация) судларида ҳам қўллаш амалиётини жорий этиш. Бунда, шахсга нисбатан эълон қилинган айблов, ярашув доирасига тушадиган Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси Махсус қисмининг моддаси ёки қисмига ўзгартирилган ҳолларда, юқори суд томонидан ярашув институтини қўллаш тартибини жорий қилиш;

3) Жиноят кодексида назарда тутилган ярашув доирасига тушадиган ишлар рўйхатига Жиноят кодекси 145-моддасининг биринчи қисмида (виждон эркинлигини бузиш), 192¹-моддасининг биринчи қисмида (хусусий мулк ҳуқуқини бузиш), 192²-моддасининг биринчи қисмида (тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини текшириш ва молия-ҳўжалик фаолиятини тафтиш қилиш тартибини бузиш), 192³-моддасининг биринчи қисмидаги (тадбиркорлик субъектларининг фаолиятини ва (ёки) уларнинг банклардаги ҳисобварақлари бўйича операцияларни қонунга хилоф равишда тўхтатиб туриш), 269-моддасининг биринчи қисмидаги (автомобиль йўлларида фойдаланиш ва уларни қўриқлаш қоидаларини бузиш) жиноий қилмишларни киритиш лозим. Мазкур таклиф этилаётган барча жиноятлар таркибининг санкцияларида маҳкумни жамиятдан ажратиш билан боғлиқ бўлмаган муқобил жазолар билан бир қаторда, уч йилгача озодликдан маҳрум этишга доир жазо назарда тутилган.

Иккинчидан, жабрланувчи (фуқаровий даъвогар)нинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини таъминлаш, турли коррупциявий омилларнинг олдини олиш мақсадида жиноят ишининг судга юборилмасдан прокурор розилиги асосида тугатиш тартибини жорий этиш мақсадга мувофиқ эмас.

Учинчидан, суд орқали ҳимояланиш ва одил судловни амалга ошириш принципларига риоя этган ҳолда, **ярашув институтининг амалдаги тартибини** (ярашувни прокурор розилиги билан эмас, суд муҳокамасида амалга ошириш) **сақлаб қолиш.**

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ярашув институтини қўллаш орқали жиноят ишининг тугатилиши жабрланувчи учун ҳам, жиноят содир этган шахс учун ҳам қатор ижобий жиҳатлардан ташқари, ишнинг одил судлов органларида кўрилишини қисқартириш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, давлат учун ташкилий, моддий харажатларни тежаш, оворагарчиликларни сезиларли даражада камайтириш, айти пайтда процесс иштирокчиларидаги ахлоқий-психологик зўриқишларнинг олдини олиш имкониятини берди.

Жабрланувчига айбдор шахс билан ярашиш ҳуқуқи берилганлиги жиноят процессидаги

диспозитив ўзгаришларни кенгайтиришга ёрдам беради, чунки тарафларда ўзининг ярашувга бўлган ҳуқуқини эркин тасарруф этиш имконияти юзага келади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасининг Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 14 майдаги ПҚ–3723-сон қарори // URL: <https://lex.uz/docs/3735818>.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Жиноий жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят, жиноят-процессуал кодекслари ҳамда маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида” 2001 йил 29 августдаги 254–II-сон Қонуни // URL: <https://lex.uz/uz/docs/87124>.
3. Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз – Жамятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. Тошкент, «Ўзбекистон», 2005 йил.
4. Қаххоров Д. Ўзбекистон Республикасида ярашилганлиги муносабати билан маъмурий жавобгарликдан озод қилиш институтини такомиллаштириш // Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 74-79.
5. Абдурасулова. Қ., Тошпулатов А. Моддий ва процессуал ҳуқуқнинг ўзаро алоқадорлиги (жиноят ҳуқуқи ва жиноят-процессуал ҳуқуқи мисолида) // Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 6 (2021). Б.43-50 // URL: <https://yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/138>;
6. Рустамбаев М.Ҳ. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм/М.Рустамбаев. – Тошкент: “Yuridik adabiyotlar publish”, 2021. – 586-бет. // URL: <https://library-tsul.uz/uzbekiston-respublikasining-zhinoyat-koeksiga-shar-mahsus-ism-rustamboev-m-h->.
7. Махмудов С. Айблилик тўғрисидаги масалани ҳал қилмай туриб жиноят ишини тугатишнинг айрим жиҳатлари // Юрист ахборотномаси - Вестник юриста - Lawyer herald. № 6 (2020). Б.110-115. // URL: <https://www.yuristjournal.uz/index.php/lawyer-herald/article/view/150/126>.
8. Жиноят-процессда айбланувчининг ҳуқуқлари [Матн]: қўлланма // муаллиф-тузувчилар Д. Базарова, Б. Шамсутдинов. -Тошкент: Baktria press, 2021. // URL: <https://library-tsul.uz/zhinoyat-protsessida-ajblanuvchining-u-u-lari-bazarova-d-shamsutdinov-b-2021/>
9. Смахтин Е.В. К вопросу о примирении сторон в уголовном процессе / Вестник пермского университета. Юридические науки. Выпуск 1 (19) 2013. // URL: <http://www.jurvestnik.psu.ru/index.php/vypusk-1192013/22-2010-12-01-13-31-58/-1-19-2013/397-maxtinlarionova-k-voprosu-o-primireniy-storon-v-ugol>.
10. Рустамбаев М.Ҳ. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига шарҳлар. Умумий қисм/М.Рустамбаев. – Тошкент: “ILM ZIYO”, 2006. – 854-бет. // URL: <https://library-tsul.uz/zhinoyat-u-u-i-umumij-ism-tuldirilga/>
11. Саҳаддинов С. Ярашув институти: илмий-назарий, жиноят-ҳуқуқий ва прцессуал асослари. Монография. – Тошкент. 2013. // URL: <https://library-tsul.uz/yarashuv-institut-ilmij-nazarij-zhinoyat-u-u-ij-va-prtsessual-asoslari-sahaddinov-s-2013/>
12. Пайзиев Дилшат Юлдашбаевич Институт примирения по законодательству Республики Узбекистан // Проблемы Науки. 2019. №10 (143). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/institut-primireniya-po-zakonodatelstvu-respubliki-uzbekistan> (дата обращения: 06.03.2023).
13. Абдурасулова К.Р. Ярашилганлиги муносабати билан жиноий жавобгарликдан озод қилиш институти: кечиримлилик ва бағрикенгликнинг ёрқин ифодаси // Хусусий айблов ва ярашув институтларини такомиллаштириш чоралари (Материалы Республиканской научно-практической конференции). Т.: Академия МВД РУз, 2015. С. 74-78.